

Дмитро
Закатнов, кандидат
педагогічних наук,
старший науковий
співробітник,

Інститут професійної освіти НАПН України,
ORCID 0000-0002-4130-089X

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ

Анотація. Аналіз практики професійної орієнтації та консультування з професійної кар'єри свідчить про те, що зазначені процеси сьогодні не достатньо повно використовують можливості інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на воєнний стан, який зумовив гнучкий ситуативний перехід на дистанційну й змішану форми навчання, необхідно забезпечити заклади освіти сучасними комп'ютерними програмами профорієнтаційного спрямування, доступними не лише на шкільних комп'ютерах, а й для здійснення профорієнтаційної роботи та консультування з професійної кар'єри в дистанційній формі для усіх учнів, незалежно від місця їх перебування та локації закладу освіти. Сьогодні функціонує незначна кількість порталів, які б надавали можливість в онлайн режимі надавати безкоштовні послуги з професійної консультації, професійної інформації, професійного відбору тощо. При цьому існує багаторічний зарубіжний позитивний досвід здійснення інформатизації професійної орієнтації та консультування з професійної кар'єри учнівської молоді, який може бути використаним у системі освіти України.

Ключові слова: професійна орієнтація, профільна освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, інформатизація, консультування з професійної кар'єри, консультування з підприємницької діяльності.

Abstract. Analysis of the practice of vocational guidance and professional career counseling shows that these processes today do not fully utilize the possibilities of information and communication technologies. In view of the state of war, which led to a flexible situational transition to distance and mixed forms of education, it is necessary to provide educational institutions with modern career guidance computer programs, available not only on school computers, but also for career guidance work and professional career counseling are in remote form for all students, regardless of their place of stay and the location of the educational institution. Today, there are a small number of portals that would provide the opportunity to provide free online services for professional consultation, professional information, professional selection, etc. At the same time, there is a long-term positive foreign experience of informatization of vocational guidance and counseling on the professional career of schoolchildren, which can be used in the education system of Ukraine.

Keywords: vocational guidance, specialized education, professional (vocational and technical) education, informatization, career counseling, business counseling.

Вступ. Стратегічним план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року одним з ключових результатів реформи «Нова українська школа» є «...набуття ключових компетентностей і наскрізних умінь, важливих для подальшого здобуття професії» (МОН України, 2024, с. 68). Стосовно учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти зазначається необхідність набуття ними необхідних компетентностей для ефективної побудови кар'єри та підприємництва (там саме, с. 100). Успішне розв'язання зазначених завдань передбачає здійснення у відповідних закладах освіти консультування з професійної кар'єри, молодіжного підприємництва та професійної орієнтації. Оскільки одним з провідних напрямів модернізації системи освіти є його інформатизація, яка передбачає забезпечення освітньої сфери методологією та практикою розробки та використання інформаційно-

комунікаційних технологій (ІКТ), то одним з її завдань є розширення практики використання відповідних ІКТ в інтересах консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва учнів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти. Проблема підготовки молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри є предметом значної кількості наукових досліджень, у тому числі й дисертаційних. Аналіз дисертаційних досліджень, інформація про які міститься в Електронній бібліотеці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського за цією проблематикою (всього 137 дисертацій), засвідчив, що жодна з них не захищена за спеціальністю 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» (Закатнов, 2022, с. 157).

Метою статті є висвітлення вітчизняного та зарубіжного досвіду інформатизації консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва учнівської молоді на етапі набуття загальної середньої та професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відновлення й подальша розбудова економіки України, яка зазнала значних втрат внаслідок повномасштабною військовою агресією росії, потребуватиме фахівців певних, насамперед – робітничих, професій та підприємців нової генерації. Тому актуальним у консультуванні з професійної кар'єри та профорієнтаційній роботі є зміщення акцентів на формування в учнів, особливо профільної школи, які є потенційними здобувачами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої, готовності до вибору професійної кар'єри, яка сприятиме завданням відновлення економіки країни. При цьому підвищення результативності роботи за цим напрямом передбачає застосування релевантних профконсультаційних методик.

Упровадження засобів електронно-обчислювальної техніки в освітній процес активізувало розробляння програмного забезпечення профорієнтаційного призначення. Вже у 90-х рр. у практиці профорієнтаційної роботи набуло певного поширення використання тестових профконсультаційних методик, адаптованих до використання на персональних комп'ютерах. Навіть в умовах локального використання ЕОТ це дозволило прискорити процес обробки результатів тестування, позбавляючи їх великої кількості помилок, забезпечило швидке отримання інтерпретації тестових даних, значно скоротило трудомісткість та витрати часу на тестування, підвищило в учнів інтерес до профконсультаційних процедур тощо. Вдосконалення апаратних та програмних засобів ЕОТ, насеред – створення та поширення мережі інтернет, та інформатизація системи освіти дозволили значно розширити сферу застосування ІКТ у профорієнтаційній роботі.

На виконання спільного наказу Міністерства праці та соціальної політики України й Міністерства освіти і науки України «Про впровадження та експлуатацію програмно-апаратного комплексу "Профорієнтаційний термінал"» від 26.08.2008 р. № 377/767 заклади загальної середньої освіти поступово стали забезпечуватися відповідним обладнанням. Доступ до профорієнтаційної інформації забезпечувався через спеціальні пристрої – «тачскрін» (сенсорні екрани), які розташовувалися в доступних для учнів місцях. Розміщення терміналів у загальноосвітніх школах забезпечила доступ до актуальної інформації, яка до помала учням визначитися з власним професійним майбутнім, обрати професію, що користується попитом на ринку праці. Термінал передбачав ознайомлення школярів: зі змістом професій, їх вимогами до працівника; навчальними закладами та підприємствами; станом ринку праці; основами законодавства про зайнятість та трудового законодавства; послугами державної служби зайнятості; методиками профорієнтаційного тестування та іншою корисною інформацією. Кожна тематична сторінка оновлювалася з визначеною періодичністю засобами бездротового інтернету. Враховуючи значний вплив на професійний вибір школярів з боку їх батьків, змістова частина терміналу розрахована також на батьків школярів, а також на педагогічних працівників, для яких інформація відповідним чином систематизована. Листом Міністерство освіти і науки України від 11.01.2011 № 1/9-11 «Про перелік навчально-наочних посібників, електронних засобів навчального загального призначення та ін., рекомендованих для використання у 2010/2011 навчальному році» до числа зазначених засобів було включено й програмно-апаратний комплекс «Мотиваційний термінал розвитку зацікавленості до професійного самовизначення» (МОН України, 2011). Наразі будь-якої інформації в мережі інтернет щодо функціонування зазначеного програмно-апаратного

комплексу нами не виявлено.

За результатами базового моніторингового дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2020 р., було встановлено, що лише 9,4 % закладів освіти мають комп'ютерні програми профорієнтаційного спрямування: для психологічного/профорієнтаційного тестування учнів; ознайомлення з професіями (для учнів молодшого шкільного віку, 7-8 класів, 9-11 класів); програми з розробки профорієнтаційних занять для вчителів (Базове моніторингове, 2020, с. 13-14).

У 2022 р. ДНУ «Інститут освітньої аналітики» було оприлюднено результати моніторингового дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти. Доступ до інформації щодо розвитку кар'єри та світу професій у режимі онлайн є важливим складником організації профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти. Вивчення цього показника засвідчило, що 78,2 % закладів загальної середньої освіти не забезпечено відповідними програмами. У закладах, які вказали на наявність таких програм, використовується переважно комп'ютерний профорієнтаційний комплекс тестування «Профорієнтатор-UA» (54,2 %). Крім цього комплексу заклади освіти вказали на наявність пакетів з профорієнтаційного тестування: «Магелано Університет» (6,0%) та «Harrison Assessments» (3,0%). Більше чверті респондентів (28,9%) не визначилися з відповіддю (Денисюк, О. Я., Титаренко, Н. В., & Дронь, Т. О., 2022, с. 15). Зазначимо, що користування зазначеними комплексами є платним [вартість тестування «Профорієнтатор-UA» складає 700 грн. (<https://proforientator.com.ua/ua/stoimost-uslug>), вартість онлайн тестування і консультації за методикою «Магелано Університет» складає 1950 грн. (<https://magellano.com.ua/process/>)]. З огляду на те, що вільний доступ в режимі онлайн до актуальної, повної та якісної інформації щодо спеціальностей та профконсультаційних послуг є важливим елементом успішної професійної орієнтації та свідомого вибору учнями майбутньої кар'єрної траєкторії, можна вважати, що до 2021 р. зазначений напрям цифровізації профорієнтаційної роботи реалізовувався на неналежному рівні.

У вересні 2021 р. в Україні розпочався Всеукраїнський проект із цифровізації профорієнтації та консультування з професійної кар'єри «Обери професію своєї мрії». Комунікаційно-просвітницька кампанія охопить понад півмільйона учнів та вчителів старших класів усіх загальноосвітніх шкіл України вже цього року. Основна мета проекту – у найкоротший термін побудувати ефективну профорієнтаційну систему, яка з'єднає сферу освіти з реальним ринком праці для підготовки висококваліфікованих кадрів та не поступатиметься найкращим міжнародним аналогам. Учні старших класів з усіх регіонів України отримали можливість безкоштовно: пройти профорієнтаційне тестування; отримати консультацію кар'єрного радника; ознайомитись із трендами ринку праці завдяки мультимедійним курсам у міжнародному форматі SCORM; відвідати онлайн-екскурсії на найкращі українські підприємства (<https://mon.gov.ua/ua/news/startuvav-vsekrayinskij-proyekt-oberi-profesiyu-svoyeyi-mriyi>). Поступово рамки проекту розширилися і сьогодні портал Всеукраїнського проекту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» надає учневі можливість: пройти безкоштовне профорієнтаційне тестування щодо та визначення схильності до різних сфер професійної діяльності; безкоштовно отримай індивідуальну консультацію професійного кар'єрного радника; отримати професіографічну інформацію стосовно низки професій; здійснити онлайн-екскурсії по успішним вітчизняним підприємствам; переглянути відеоуроки з профорієнтації тощо (<https://hryoutest.in.ua/#item-52>). Профорієнтаційне онлайн консультування використовує елементи методики спрямовуючого пошуку, розробленої дослідником із США Джоном Холандом (Holland, 1997), та теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера (Gardner, 1999).

У системі професійної (професійно-технічної) освіти здійснення профорієнтаційної роботи, консультування з професійної кар'єри та молодіжного підприємництва здійснюється у різних формах. Упродовж останніх років значного розповсюдження набули центри професійної кар'єри (центри розвитку кар'єри, центри кар'єри, учнівські бізнес центри і таке інше). Вони є, як правило, структурними підрозділами закладів професійної (професійно-технічної) освіти й реалізують широке коло завдань, пов'язаних з формуванням контингенту

учнів закладу, надання профконсультаційних та профінформаційних послуг, здійснення консультивання з молодіжного підприємництва тощо (Базиль, Л.А. та ін., 2022). У своїй діяльності центри кар професійної кар'єри широко використовують відповідні онлайн ресурси порталу «Обери професію своєї мрії» та Державного (<https://www.dcz.gov.ua/>) й регіональних центрів зайнятості.

Онлайн консультивання в рамках підготовки учнівської молоді до вибору та реалізації професійної кар'єри набуло значного поширення у практиці роботи відповідних служб за рубежом. Воно здійснюється не лише закладами освіти, але й на загальнодержавному рівні. Так, наприклад, Міністерством праці США створено портал O*NET OnLine (<https://www.onetonline.org/>). Серед комплексу послуг, пов'язаних з ознайомленням вимог до людини, що ставляться певними професіями (здібності, знання, навички і т. ін.), на порталі розміщено й онлайн-тест, який дозволяє визначити сферу професійної діяльності, що відповідає інтересам особистості (O*NET Interest Profiler, <https://www.mynextmove.org/explore/ip>). Його побудовано на теоретичних засадах теорії Д. Холанда й він дозволяє виявити, якому типу особистості й, як наслідок, професійного середовища, належить респондент. За результатами тестування формується перелік професій, які відповідають інтересам особи, що тестується. Респондент має можливість в онлайн-режимі ознайомитися з особливостями професій, які є потенційно підходящими для нього (на порталі розміщено інформацію щодо понад 1000 актуальних професій). По кожній професії на сайті надається інформація за схемою: завдання професійної діяльності; навички, необхідні для її здійснення; зміст трудової діяльності; контекст роботи; зона роботи (необхідна освіта, пов'язаний досвід, професійне навчання, приклади робочих зон); вимоги до працівників (навички, знання, освіта); характеристика працівника (здібності, інтереси, цінності роботи); заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті (державні вакансії, місцеві вакансії); споріднені професії; джерела додаткової інформації. Інформація стосовно заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті диференційовано для кожного з штатів.

Онлайн консультивання з професійної кар'єри здійснюється й у багатьох країнах Європи. У Великій Британії функціонує портал National Careers Service (<https://nationalcareers.service.gov.uk/>), який надає послуги онлайн консультивання стосовно вибору майбутньої професії (<https://nationalcareers.service.gov.uk/discover-your-skills-and-careers/assessment/short/1>), а також надає розгорнуту інформацію щодо професій. Крім загальнодержавного також функціонують відповідні портали у Шотландії, Уельсі, Північної Ірландії. Різноманітні онлайн послуги стосовно професійної орієнтації та розвитку кар'єри надаються в Австрії. Наприклад, онлайн тестування на порталі «Talente Check» (<https://www.wko.at/ooe/bildung-lehre/talente-check>) дозволяє виявити схильності до підприємницької та технічної (інженерної і т. ін.) діяльності (<https://www.wko.at/ooe/bildung-lehre/talente-check>). Міністерство освіти і науки Естонії запустило новий портал (<https://haridusportaal.edu.ee/>), який стане основним порталом для інформації про освіту та ринок праці та з питань розвитку кар'єри й на якому розміщено практичну веб-сторінку для планування кар'єри (<https://haridusportaal.edu.ee/artiklid/karj%C3%A4%C3%A4ri-kujundamine>). У Туреччині існує низка порталів з консультивання з професійної кар'єри, наприклад, портал «Моя кар'єра та моє життя», призначений для надання молоді допомоги стосовно набуття професійно-технічної освіти. Цей портал також надає інформацію про професійну освіту за кордоном, навчання слухачів, можливості кар'єрного росту, методи співбесіди, професії майбутнього та огляд розвитку професійної освіти в Туреччині (<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/>).

Висновки. Відновлення економіки України, зумовлене військовою агресією рф зумовило перегляд пріоритетів щодо підготовки молоді до вибору та реалізації професійної кар'єри та засобів її здійснення в умовах інформатизації системи освіти. За такого підходу одним з напрямів модернізації систем допрофесійної та професійної підготовки учнівської

молоді можна вважати інформатизацію консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва. Сьогодні в Україні створено основні організаційно-технічні та педагогічні передумови для її вирішення (Всеукраїнський проєкт із цифровізації профорієнтації та консультування з професійної кар'єри «Обери професію своєї мрії», портали центрів Державної служби зайнятості тощо), проте потребує розширення номенклатури послуг з онлайн консультування, зокрема – консультування з молодіжного підприємництва, масивів доступної в онлайн режимі інформації щодо професій та перспектив ринку праці тощо. Інформатизація консультування з професійної кар'єри та молодіжного підприємництва учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачає впровадження релевантних ІКТ у практику діяльності центрів кар'єри, створених при них, розширення мережі таких центрів та налагодження взаємодії з центрами Державної служби зайнятості.

Список використаних джерел

1. Базиль, Л.А., Байдулін, В.Б., Гриценко, І.А., Єршова, Л.М., Орлов, В.Ф., Савченко, М.О., Теловата, М.Т., & Тітова, О.А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/733742/1/>
2. Денисюк, О. Я., Титаренко, Н. В., & Дронь, Т. О. (2022). *Моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти. Інформаційно-аналітичні матеріали*. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/profori%D1%94ntacziya_2022.pdf
3. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». (2020). *Базове моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах ЗСО: інформаційні матеріали*. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zvit_Proforientatsiya_2020_sajt.pdf
4. Закатнов, Д. (2022). Дисертаційні дослідження з проблем підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри: бібліометричний аналіз. *Професійна педагогіка*, № 1(24), 153-163. <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/752/957>, <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.153-163>
5. Міністерство освіти і науки України. (2011). *Лист «Про перелік навчально-наочних посібників, електронних засобів навчального загального призначення та ін., рекомендованих для використання у 2010/2011 навчальному році» від 11.01.2011 № 1/9-11*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9-11749-11#Text>
6. МОН України. (2024). *Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року*. Київ: МОН України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf>
7. Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
8. Gardner, Howard. (1999). *Intelligence Reframed. Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
9. Burov, O., Lytvynova, S., Lavrov, E. (and all) (2020). Cybersecurity in educational networks. *Proceedings of the 3rd International Conference on Intelligent Human Systems Integration (IHSI 2020): Integrating People and Intelligent Systems*, Vol. 1131. Pp. 359-364. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_56